

**Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
кафедра вокально-хорового, хореографічного та образотворчого
мистецтва**

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри вокально-хорового, хореографічного та
образотворчого мистецтва, професор
_____ Ірина Бермес
« » _____ 2025 р.

**ТВОРЧА ПОСТАТЬ ПАВЛА КАРМАЛЮКА В
КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ВОКАЛЬНОГО
МИСТЕЦТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.**

Спеціальність: 025 Музичне мистецтво

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – Магістр музичного мистецтва
за спеціалізацією «Академічний спів»

Автор роботи: **Хай Діана Іванівна** _____

підпис

Науковий керівник **Бобечко Оксана Юріївна**
кандидат мистецтвознавства, доцент

_____ *підпис*

Дрогобич, 2025

Творча постать Павла Кармалюка в контексті розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ ст.

Анотація

Магістерська робота присвячена творчій постаті народного артиста України Павла Кармалюка (1908–1986), котрий залишив помітний слід в історії мистецтва співу. Доробок митця висвітлюється в контексті розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ століття. У першому розділі роботи ґрунтовно аналізується життєвий та творчий шлях видатного співака, етапи становлення його як виконавця. Висвітлюється творчо-виконавський здобуток співака в сфері оперного та камерно-вокального виконавства, вивчається репертуарна палітра митця. У другому розділі магістерського дослідження розглядається педагогічна практика П. Кармалюка та видатних продовжувачів його справи; досліджуються та аналізуються спогади друзів та учнів видатного співака.

The artistic figure of Pavlo Karmalyuk in the context of the development of Ukrainian vocal art in the second half of the 20th century

Summary

The master's thesis is dedicated to the creative figure of the People's Artist of Ukraine Pavlo Karmalyuk (1908–1986), who left a noticeable mark in the history of the art of singing. The artist's work is highlighted in the context of the development of Ukrainian vocal art in the second half of the 20th century. The first chapter of the work thoroughly analyzes the life and creative path of the outstanding singer, the stages of his formation as a performer. The singer's creative and performing achievements in the field of opera and chamber vocal performance are highlighted, and the artist's repertoire palette is studied. The second chapter of the master's thesis examines the pedagogical practice of P. Karmalyuk and his outstanding successors; the memories of the outstanding singer's friends and students are researched and analyzed.

Зміст

Вступ	5
Розділ I. Творчий портрет видатного українського співака Павла Кармалюка на фоні піднесення національного вокального мистецтва другої половини ХХ століття	11
1.1. Життєпис Павла Кармалюка: етапи становлення виконавця	11
1.2. Творчо-виконавський доробок співака	17
Розділ II. Педагогічна практика Павла Кармалюка в контексті розвитку української вокальної педагогіки	27
2.1. Творчо-педагогічна діяльність Павла Кармалюка та знамениті продовжувачі його справи.....	27
2.2. Постать Павла Кармалюка в спогадах друзів та учнів видатного співака.....	37
Висновки	47
Список використаних джерел	51
Додатки	

Вступ

Актуальність проблеми та ступінь наукової розробки.

Однією з вагомих галузей національної музичної культури, яка має ґрунтовні мистецькі надбання та виступає одним з базових чинників процесу формування та утвердження духовної культурної спадщини українського народу, є вокальне мистецтво. Саме мистецтво співу переважає за обсягом і популярністю практично усі жанрові музичні сфери сучасної музичної культури та вважається одним із найдавніших видів музичного мистецтва.

Історія становлення і розвитку вокального мистецтва в Україні засвідчує, що українські співаки і співачки повсякчас вирізнялися високим обдаруванням та професіоналізмом. Їх фахова творчо-виконавська, навчально-методична та громадська практики не лише сприяли піднесенню й пропагуванню української музичної культури, а й сприяли її яскравій репрезентації у світовому полікультурному мистецькому просторі.

На сучасному етапі культуротворення, який позначений яскраво-вираженою тенденцією до глобалізації, надважливим видається завдання збереження і примноження здобутків національної культури та мистецтва. В цьому контексті особливо вартісним є висвітлення творчого доробку визначних представників української вокального мистецтва. Адже, як слушно зауважив музикознавець А. Ковбасюк, «Вокальне мистецтво – це мистецтво особистості, і першорядну роль у вокально-виконавській діяльності відіграє особистість виконавця. У вокальному мистецтві особистість виступає не тільки як виконавець, а і як інтерпретатор, здатний творчо усвідомлювати авторський текст, перетворювати нотні звуки на звуки голосу та надавати їм художньої змістовності» [24, 90]. Відтак унікальний фаховий досвід, творчо-виконавські здобутки та педагогічні напрацювання непересічних українських вокалістів, потребують детального вивчення та опрацювання з метою їх подальшого впровадження в процес становлення та розвитку наступних поколінь співаків.

Серед яскравих представників національного вокального мистецтва другої половини ХХ ст. вирізняється постать Павла Петровича Кармалюка (1908–1986) – народного артиста України, талановитого виконавця (баритон) та видатного педагога, котрий залишив помітний слід в історії мистецтва співу. Виняткове мистецьке обдарування поставило співака в один ряд з видатними українськими співаками О. Мишугою, С. Крушельницькою, М. Менцинським, Ф. Лопатинською, Є. Гушалевичем, М. Голинським, О. Бандрівською, котрі формували підвалини національної вокальної школи, відтак стали її гордістю, презентуючи українську музичну культуру на світових сценах.

П. Кармалюк, народився на Житомирщині, однак, волею долі, найбільшу половину свого життєвого та творчого шляху пройшов на Львівщині. Будучи представником київської вокальної школи та втілюючи у свою виконавську та педагогічну практики досвід свого педагога Д. Євтушенка, митець «легко освоїв та увібрав в себе принципи львівської вокальної школи, а також збагатив їх... вніс у сферу вокального виконавства львівської школи близьку йому манеру співу східноукраїнських народних пісень... Його інтерпретація стала визначним явищем українського виконавства» [31, 76].

З огляду на зазначене, очевидним видається той факт, що непересічна мистецька постать П. Кармалюка ставала об'єктом зацікавлення музикознавців та фахівців вокальної справи, серед яких А. Терещенко [56], В. Чайка [60], Б. Косопуд [31]; [32], В. Садовський [49]; [50], Л. Божко [5], М. Жишкович [16], Т. Молчанова [41] та ін. Здебільшого згадані автори публікували наукові розвідки присвячені мистецькій діяльності маестро, а також спогади про нього, у яких торкалися біографічних питань, висвітлювали окремі аспекти його виконавської та педагогічної практик. Однак, зважаючи на вагомість мистецької постаті П. Кармалюка та його значного внеску в розвиток національного вокального мистецтва, а також з огляду на те, що 2024 року виповнилося 80 років від того часу, як видатний

співак оселився на Львівщині, де пройшов довгий та плідний творчий шлях, особливо актуальним видається звернення до його творчої особистості з метою її ґрунтовного та цілісного вивчення. Зокрема, більш детального дослідження та аналізу вимагають творчо-виконавська діяльність артиста, його педагогічна практика, спогади друзів та учнів митця, що дасть можливість сформуванню цілісного творчого портрету непересічного виконавця та педагога крізь призму часу. Вищезазначене зумовило вибір теми магістерської роботи **«Творча постать Павла Кармалюка в контексті розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ ст.»**

Об'єкт дослідження – мистецька спадщина визначних представників українського вокального мистецтва другої половини ХХ століття.

Предмет дослідження – сфери мистецької діяльності видатного українського співака П. Кармалюка.

Метою дослідження є комплексне вивчення та аналіз мистецького доробку видатного українського співака П. Кармалюка з ціллю якнайповнішого висвітлення його внеску у розвиток українського вокального мистецтва другої половини ХХ століття.

Проблематика магістерської роботи зумовила наступні **завдання**:

- ґрунтовно проаналізувати життєвий та творчий шлях П. Кармалюка;
- висвітлити творчо-виконавські здобутки співака в сфері оперного та камерно-вокального виконавства, вивчити репертуарну палітру митця;
- розглянути педагогічну практику П. Кармалюка та видатних продовжувачів його справи;
- дослідити та проаналізувати спогади друзів та учнів видатного співака.

Методи дослідження: хронологічний, що дає змогу розглянути та проаналізувати життєвий та творчий шлях П. Кармалюка у динаміці та часовій послідовності; історико-культурологічний та порівняльний аналіз праць, матеріалів, що присвячені проблемним питанням музикознавства,

вокального виконавства та педагогіки; методи узагальнення і систематизації отриманих матеріалів, які дають можливість вичерпно висвітлити творчо-виконавські здобутки співака в сфері оперного та камерно-вокального виконавства, вивчити його репертуарну палітру, визначити особливі риси виконавської та педагогічної практик, а також дослідити та проаналізувати спогади друзів та учнів видатного співака з метою створення якнайповнішого творчого портрету П. Кармалюка та увиразнення його внеску в розвиток національного вокального мистецтва другої половини ХХ століття.

Джерельною базою дослідження стали розвідки українських музикознавців, що пов'язані з висвітленням тенденцій і шляхів розвитку українського вокального мистецтва, зокрема його виконавської та педагогічної складових. Також були опрацьовані праці А. Терещенко, В. Чайки, Б. Косопуда, Й. Садовського, котрі присвячені постаті видатного співака П. Кармалюка. Інформативними в контексті нашої розвідки стали спогади родичів, колег та учнів митця, зокрема Н. Сесіної [53], О. Кармалюк [21], Л. Божко [5], М. Жишкович [16], Т. Молчанової [41] та ін., у яких згадані автори зверталися до творчої постаті артиста. Роботи названих авторів певною мірою висвітлюють плідну мистецьку діяльність П. Кармалюка, однак простежується потреба більш глибокого та цілісного вивчення його постаті. Вагомим джерелом для написання дослідження стали праці його учнів, зокрема «Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя» [60] народної артистки України В. Чайки та «Соколинні злети Павла Кармалюка» [32] заслуженого діяча мистецтв України Б. Косопуда, які значно увиразнили його внесок в розвиток вокального мистецтва означеного періоду. Опрацьована джерельна база дослідження дає підстави стверджувати, що мистецький доробок видатного оперного та камерного співака, непересічного вокального педагога П. Кармалюка залишається актуальним для опрацювання та вимагає більш повного та цілісного висвітлення у сучасних наукових дослідженнях.

Новизна дослідження полягає в тому, що за допомогою проведеного ґрунтового аналізу життєвого і творчого шляху П. Кармалюка, було вперше реалізовано спробу цілісного висвітлення творчо-виконавських здобутків співака в сфері оперного та камерно-вокального виконавства, а також ретельно вивчено його репертуарну палітру; розглянуто педагогічну практику П. Кармалюка та видатних продовжувачів його справи, а також проаналізовано спогади друзів та учнів видатного співака, що в сукупності дало можливість створити цілісний творчий портрет П. Кармалюка та увиразнити його внесок у розвиток національного вокального мистецтва другої половини ХХ століття.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали, основні положення та висновки магістерської роботи можуть бути використані у лекційних та практичних заняттях навчальних курсів середньої та вищої ланки спеціальної музичної освіти; у розробці навчальних програм та методичних рекомендацій з питань вокального виконавства та педагогіки, а також при підготовці підручників, збірників та іншої навчально-методичної літератури з вокального виховання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки магістерської роботи викладено у виступах, котрі виголошувались на трьох наукових семінарах з проблематики написання магістерських робіт кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва (протокол № 11 від 28 листопада 2024 р.; протокол № 4 від 28 травня 2025 р.; протокол № 6 від 30 жовтня 2025 р.); щорічній звітній науковій конференції студентів факультету початкової освіти та мистецтва, яка відбулася 1 квітня 2025 р.; Всеукраїнських наукових читаннях здобувачів мистецької освіти, що відбулись 27 травня 2025 року та публікації статті на тему «Павло Кармалюк – грані таланту видатного митця» [58]; попередньому захисті магістерських робіт на засіданні кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва факультету початкової освіти та мистецтва ДДПУ ім. Івана Франка.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, бібліографії (63 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи 57 сторінок.

I. Творчий портрет видатного українського співака Павла Кармалюка на фоні піднесення національного вокального мистецтва другої половини ХХ століття

1.1. Життєпис Павла Кармалюка: етапи становлення виконавця

Національне мистецтво співу, його стрімкий якісний розвиток та, як наслідок, високі досягнення відомі як в Україні, так і далеко за її межами. Вони стали можливими завдяки таланту та титанічній праці численної когорти непересічних виконавців і виконавиць. Імена багатьох з них вписані в історію українського та світового вокального мистецтва великими літерами. Національний вокальний поступ був би не можливий без видатних імен, серед яких відомі широкому загалу артисти: Соломія Крушельницька, Олександр Мишуга, Михайло Голинський, Модест Менцинський, Мирослав Скала-Старицький, Одарка Бандрівська, Іван Паторжинський, Марія Донець-Тесеєр, Володимира Чайка, Анатолій Солов'яненко та багато-багато інших. Ці яскраві представники співочої української нації повною мірою проявили себе як на оперних сценах так і в камерно-вокальному виконавстві, як в Україні, так і за кордоном.

До цієї когорти можна з впевненістю віднести непересічного оперного виконавця (баритон), котрий отримав звання народного артиста далекого 1960 року, професора Кармалюка Павла Петровича (1908 – 1907). Одну з найповніших характеристик творчості співака дала його колишня учениця, видатна співачка, народна артистка України Володимира Чайка, педагогиня, котра зауважила, що його пісня «весела, ясна, сповнена вогню і радості..., яка заспівала світові та нашим нащадкам про великий Божий дар сина України, про голос, якого не можна забути... про актора, який своєю грою і співом хвилював тисячі людей, викликав сльози, заставляв дзвеніти найпотаємніші струни душі кожного слухача, залишаючи у серцях почуття краси, чистоти і добра» [60, 6].

Свій життєпис митець розпочав на Житомирщині. Саме там у багатодітній сім'ї в селі Осівці 6 січня 1908 року народився П. Кармалюк.

Родина жила бідно. Ще малим хлопчиком Павло демонстрував неабиякий талант до співу. У 6 років батько привів його співати у церковний хор, де майбутній співак уже зміг проявити себе співаючи сольні партії. Згодом він закінчив чотирирічну церковно-приходську школу. Дитинство минало у вимушеній тяжкій праці, а після того як 1914 року батька забрали на війну, побут став ще тяжчим. Також в його біографії була служба в десятому кавалерійському козакому полку, робота в міліцейському відділенні міста Ніжина. Проте незважаючи на обставини, хлопець ніколи не покидав співати та мріяв отримати освіту.

Після відвідин міського театру та прослуховування оперети «Розмарі», захоплений Павло остаточно утвердився в думці пов'язати своє життя зі співом.

Доленосним для нього став 1932 рік. Він переїжджає до Києва, де поряд зі службою продовжує співати в міській самодіяльності. Усі, хто в цей час мали можливість чути його чудовий голос, одностайно радили професійно навчатися мистецтва співу. Чергові відвідини Павлом театру, на цей раз Київського оперного, де він мав можливість вперше прослухати оперу, а саме «Тоску» Дж. Пучіні, відіграли остаточно в його подальшій співочій долі роль та привели 25-літнього чоловіка до Київського музично-драматичного технікуму, де він впродовж 1932 – 1937 років навчався в класі співу видатного педагога, професора Доментія Євтушенка (1893 – 1983).

Малою батьківщиною митця була Кіровоградщина. Однак більшу частину свого життя співак, педагог, професор (1939), заслужений діяч мистецтв України (1943) провів у Києві. Саме в столиці він закінчив Музично-драматичний інститут. Навчався на вокальному та диригентсько-хоровому факультетах. Вокал митець вивчав у класі знаменитої співачки і педагогині О. Муравйової. Ще навчаючись, молодий співак став актором Українського драматичного театру ім. І. Франка. Активно займався виконавством. Був знаний як учасник вокального квартету.

Після закінчення навчання, 1927 року став викладачем класу вокалу в Музично-драматичному інституті в Києві. Вже невдовзі, а саме впродовж 1931 року до 1934 року, очолював кафедру сольного співу, а від 1937 року став деканом факультету.

Від 1939 року митець працював на посаді завідувача кафедри сольного співу Київської консерваторії. Під час буремних подій 2-ї світової війни, мав досвід викладання в Уральській консерваторії.

Серед основних принципів педагогічно-методичної діяльності митця, варто виокремити його комплексний підхід до процесу навчання вокалістів, основу якого він вбачав у формуванні не лише вокальних навичок, а й загально музичної та художньої культури вихованців. В процесі навчання та вдосконалення вокальної техніки він багато уваги приділяв художньо-стильовим та емоційно-психологічним рисам виконуваних творів.

У своїй педагогічній діяльності викладач спирався та продовжував традиції О. Муравйової, які, серед іншого, полягали в індивідуальному підході до студентів, намаганні зберегти та якнайкраще розвинути природні задатки учнів. Працював над плавністю голосоведіння та тембральним забарвленням голосу. Успішність його методу полягала в тому, що співаки, які вийшли з його класу зберігали чудову вокальну форму впродовж багатьох десятиліть, адже співали не лише красиво, а й методично правильно. Д. Євтушенку належить навчально-методичні видання, що присвячені питанням вокальної педагогіки, її історії, теорії та практики [13] Питання вокальної педагогіки, а також «Роздуми над голосом» [14], яке педагог назвав нотатками педагога-вокаліста та адресував молодим співакам-виконавцям для того, щоб полегшити їх шлях в професію.

Серед когорти співаків, які вишли з класу знаменитого педагога відомі та популярні співаки, а саме: В. Борисенко, В. Буймистер, Н. Гончаренко, В. Грицюк, О. Дарчук, П. Кармалюк, В. Любимова, Л. Масленникова, Е. Томм, М. Шевченко, Г. Шоліна, З. Ялкуп та ін. [12].

Роки навчання в технікумі були складними. Варто сказати, що навчання Павло поєднував з роботою, тому часто був виснажений і не мав достатньо часу, щоб в повній мірі приділяти його співу. Давалися в знаки й величезні прогалини в освіті, не знання вокальної специфіки, теситурні труднощі у вивченні перших вокальних творів, адже спершу викладач визначив його голос як бас. Однак величезне бажання співати допомогло здолати усі перешкоди на вокальному шляху [60, 10].

З успіхом закінчивши технікум П. Кармалюк вступив у Київську державну консерваторію імені П. Чайковського де продовжив навчання у Д. Євтушенка, котрий став для нього не лише педагогом по фаху, а й добрим другом, порадиником, творчим батьком. Професор зумів розвинути талант та став дороговказом у світі вокального мистецтва. Тут варто навести слова самого співака, сказані про Д. Євтушенка: «Для мене він був чимось особливим, найближчою людиною, більше ніж батьком... відкрив переді мною двері у нечувано прекрасний світ» [60, 11].

Формування П. Кармалюка у якості оперного співака розпочалося ще в технікумі. Саме там він вперше опанував провідні партії з опер В. Моцарта «Весілля Фігаро» та Дж. Верді «Травіата».

Вже згодом була оперна студія при Київській консерваторії та нові успішно виконані баритонові партії в операх «Фра-Дьяволо» Ж. Обера, «Фауста» Ш. Гуно, «Чіо-Чіо Сан» Дж. Пуччіні, «Весілля Фігаро» В. А. Моцарта та багатьох інших.

Також в процесі навчання в Києві допомагав у озвучуванні та монтуванні опер на республіканському радіо, працював з провідними майстрами сцени.

Варто сказати, що навчання у виші було складним у плані пошуку себе та вдосконалення голосу, однак дуже результативним. Як наслідок кропітка праця дала свої вагомні результати і на закінчення навчального закладу талановитий та працьовитий П. Кармалюк 15 червня 1941 року заспівав звітний концерт, який складався з двох відділів. Окрім авторських творів у

ньому прозвучали провідні партії з опер «Фауст» Ш. Гуно та В. А. Моцарта «Весілля Фігаро». Поряд з тим виконавець отримав направлення на роботу до Львівського оперного театру, де мав на меті втілити в життя власні мрії і творчі задуми. Однак розпочалася Друга світова війна, яка зруйнувала плани митця на найближчі роки. Він був мобілізований на фронт. Музична освіта та вокальне обдарування дозволили йому проходити службу у фронтовому ансамблі під керівництвом Є. Шейніна. У складі колективу митець разом з колегами-артистами піднімав бойовий дух побратимів [60, 12].

Окрім виступів з концертами, що відбувалися на практично усій території бойових дій, П. Кармалюк неодноразово брав зброю до рук та виконував просту військову роботу.

За час воєнних виступів виріс його виконавський рівень, репертуар значно розширився. Окрім улюблених народних пісень, серед яких було багато народних, митець часто виконував твори на воєнну тематику, а також патріотичні твори. Серед них зокрема народні «Ой чумака я нещасливий», «Ой, чого ж ви пожурились», «Як посіяв мужик», а також одна з його улюблених авторських пісень під назвою «Пісня про Дніпро» М. Фрадкіна.

1943 року важка хвороба, яку переніс співак, спершу поклала його до госпіталю у місті Саратові, а потім змусила демобілізуватися. Варто сказати, що до згаданих подій митець мав можливість виступати в цьому місті. Його вдалі виступи, в тому числі й в опері Ш. Гуно «Фауст», зачарували шанувальників співу, а дирекція саратовської опери, скориставшись нагодою, запросила артиста до своєї трупи. Саме від цього часу почалася оперна кар'єра П. Кармалюка. Саме в цьому місті він зустрівся з своєю дружиною Нонною Сесіною.

Вокалісту завжди щастило на добрих і професійних людей. Робота в оперному театрі Саратова стала для митця черговим творчим трампліном до нових висот оперного мистецтва. Його добрими друзями стали директор театру М. Ганелін, головний диригент В. Столяров та режисер Я. Гречнев, в тандемі з якими П. Кармалюком були блискуче втілені в життя провідні

партії з опер Дж. Верді «Бал-Маскарад», Д. Кабалевського «Вогні» та ін. Однак робота у згаданому театрі була дуже не тривалою і восени 1944 року за міністерським скеруванням він переїхав до Львова, де нарешті опинився в омріяному Львівському оперному театрі. Тож, волею долі, найбільшу половину свого життєвого та творчого шляху пройшов не у столиці чи іншому місті України, а на заході нашої країни, а саме на Львівщині, де оселився, як уже зазначалося у 1944 році [60, 14].

Новий театральний сезон у Львівській опері розпочинався славнозвісною оперою «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського. Провідні ролі виконували вже уславлені співаки, а саме: Б. Гмиря, що неперевершено виконував роль Карася та Одарка, котра співала прекрасним голосом М. Литвиненко-Вольгемут. П. Кармалюк в згаданій опері неперевершено виконав партію Султана та зарекомендував себе як талановитого співака і майстерного актора.

Як і у Саратові, так і у Львові він здружився з головним диригентом Л. Брагінським та головним режисером Л. Мандзієм, які одночасно зі співаком приїхали до Львова та готували перший післявоєнний сезон.

Далі були наступні театральні сезони, все тяжчі постановки та оперні партії, які сприяли розширенню творчого діапазону та вдосконаленню виконавських та артистичних здібностей. На Львівській сцені П. Кармалюку підкорилися численні провідні партії, а особливими та улюбленими стали опери Дж. Верді, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова та інших композиторів.

Варто відзначити, що талановитий співак був відзначений не лише прихильністю шанувальників свого таланту, а й на державному рівні. 1948 року митець був удостоєний звання заслужений артист України, а вже згодом, у 1954 році – народний артист України. На той час найповажнішим званням, якого були удостоєні визначні митці було звання народного артиста союзу, саме його П. Кармалюк удостоївся 1960 року. Також невтомна праця непересічного оперного виконавця зайшла своє відображення і інших

нагородах, серед яких ряд орденів та медалей, найповажнішими з яких були два ордени «Знак пошани» [60, 16].

Вдалу кар'єру оперного виконавця від 1949 року П. Кармалюк успішно поєднував з педагогічною діяльністю. Його робота на вокальному відділенні Львівської державної консерваторії була не менш успішною. З його класу вийшли непересічні виконавці та педагоги, які успішно продовжили справу улюбленого педагога. 1967 року він очолив кафедру сольного співу, а у 1969 році отримав почесне звання професора.

Також велику частину життя митець присвятив громадській діяльності. Неодноразово він обирався громадою до керівних органів, ставав депутатом міської Ради. Багато працював для покращення добробуту містян.

Помер П. Кармалюк 8 травня 1986 року у Львові. Поховали митця на Личаківському кладовищі. За рік до смерті, а саме у 1985 році, як учасник бойових дій, він був нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня.

Отож пройшовши доволі складний життєвий шлях, маючи значні заслуги у багатьох сферах творчо-професійного життя, П. Кармалюк повсякчас залишався доброю та скромною людиною. Його постать може слугувати добрим прикладом для наслідування сучасними митцями та мисткинями.

1.2. Творчо-виконавський доробок співака

Варто сказати, що більшість уславлених українських співаків і співачок, як і цілий ряд виконавців інших музичних напрямків, були універсальними в своїй творчості. Вони однаково майстерно почували себе у різних видах музичної діяльності. Так зокрема вокалісти були винятково успішними як на оперній сцені, так і в камерно-вокальному виконавстві. Також багато з них поєднували виконавство з педагогічною діяльністю. На думку науковиці О. Коменди універсальна творча особистість це та, для якої «характерно поєднання не менше трьох видів діяльності, серед яких розрізняють провідні і допоміжні, конфігурація яких на різних стадіях

розвитку особистості, а також з погляду всього творчого шляху універсальної особистості й визначає її загальний профіль або тип» [27, 381].

Проблемні питання, що стосуються універсальності музиканта на думку науковців мають давнє коріння, а їх актуалізація в музичному мистецтві зумовлена музичною діяльністю митців, що працювали в епоху бароко, «що демонструвала синтез виконавської, композиторської творчості та педагогічної діяльності» [54, 132] – зауважила О. Скворцова. І хоч авторка цитати згадує поряд з виконавською та педагогічною діяльністю й композиторську практику, як складову універсалізму, з впевненістю можна стверджувати, що різні сфері діяльності представників вокального мистецтва, що вдало збалансовані у їх творчості, зокрема оперний спів, камерно-концертна діяльність, педагогіка, громадська діяльність, теж являють собою приклад мистецького універсалізму.

Саме до виконавців такого типу можна віднести й маестро П. Кармалюка, котрий був визнаним майстром оперного співу, прославився і як камерний співак, згодом як педагог та суспільно-громадський діяч.

Так зокрема народна артистка України В. Чайка, аналізуючи виконавську творчість митця, виокремила в ній певні періоди, а саме за географією – «до львівський» (1941–1944) і «львівський» (1944–1986), а також за тим, який рід виконавства переважав у творчості співака у той, чи інший час. До прикладу – камерно-концертне виконавство впродовж 1941–1943 років, оперне – 1943–1976 років, та знову камерно-концертне в період від 1976 року, коли митець перебував в поважному віці [60, 20].

Однак все ж більшою мірою, виконавець віднайшов себе в опері. Ця сфера в повній мірі розкрила його яскраве творче обдарування, серед іншого й в аспекті вокально-драматичного інтерпретування образів, яке було неперевершеним та завжди вирізняло співака серед колег по сцені.

Першою великою оперною сценою для митця стала опера в Саратові. Проте не тривалий період (1943–1944 роки), який П. Кармалюк провів у цьому місті, дає підстави стверджувати, що як оперний співак він

сформувався у Львові, адже впродовж 1944–1979 років він працював солістом Львівського театру опери та балету ім. І. Франка (сьогодні Львівський національний академічний театр опери та балету імені С. Крушельницької – Х.Д).

В творчому доробку митця налічувалося понад 50-ть різностильових партій, створених композиторами багатьох країн та епох. Ліричні, драматичні, героїчні та комічні образи створені видатним артистом вирізнялися оригінальністю трактування та імпровізаційністю. «Кожен його спектакль – це неповторна сторінка великої книги творчості і немає у ній спектаклів-близнят, схожих між собою, мов дві краплі води» [60, 16] – відзначала В. Чайка.

Знаковими в його творчій кар'єрі стали партії Остапа з опери М. Лисенка «Тарас Бульба», Богдана з опери «Богдан Хмельницький» К. Данькевича, Максима з опери «Заграва» А. Кос-Анатольського, Михайла Гурмана з опери «Украдене щастя» Ю. Мейтуса, Жермона та Ріголетто з опер «Травіата» та «Ріголетто» Дж. Верді, Ескамілью з опери «Кармен» Ж. Бізе та ін. Сильний, приємного тембру та широкого діапазону унікальний голос артиста, в поєднанні з природною музикальністю та вродженими акторськими здібностями, зробив виконавську манеру П. Кармалюка впізнаваною та улюбленою для його шанувальників.

Співак зумів створити власний індивідуальний стиль в оперному виконавстві, де «бездоганний вокал... підпорядковується основній меті творчості – правді життя на сцені» [60, 16]. Створюючи художній образ та втілюючи композиторський задум, артист майстерно використовував увесь спектр музично-виразових засобів, а також притаманну йому пластику рухів та жестів, міміку обличчя. З цією ж метою досконало вивчав не лише власну партію, а й цілий оперний клавір, історичну та довідникову літературу про історичний період та умови життя героя, у якого перевтілювався. Як наслідок, сценічні образи П. Кармалюка вирізнялися переконливістю та

оригінальністю, а опери за його участі завжди мали великий успіх як у шанувальників високого мистецтва співу, так і у критиків.

Для створених П. Кармалюком образів була властива психологічна концепція, яку він, поряд з глибинним проникненням у внутрішній світ героя, ставив в основу втілення музичного образу. Також багато уваги митець приділяв тексту, намагався якомога ближче відтворити авторський задум. Окрім суто вокально-музичних засобів, завжди йому в нагоді ставали артистичні здібності. Унікальні пластика, міміка та жестикуляція співака були пізнаваними та улюбленими публікою.

Проте його великий артистичний успіх, в тому числі й на оперній сцені, залежав не лише від природного обдарування, а й від великої праці над собою. «Винесенню образу на сцену передувала важка праця над відшліфуванням кожної фрази, слова, звуку. І уже виходячи на сцену, неодноразово все ще знаходив нові деталі, вдосконалював вокальні засоби, гру, грим, мізансцену» [60, 20] – писала В. Чайка.

Досліджуючи оперну творчість П. Кармалюка варто сказати, що одним з його улюблених композиторів був Дж. Верді. І це не дивно, адже саме опери та духовні твори Дж. Верді є улюбленими багатьма виконавцями та шанувальниками вокального мистецтва, саме їх найчастіше включають до репертуару чи не усіх світових оперних театрів. Попри це, монументальні вокальні твори, зокрема опери, згаданого композитора мають ряд виконавських особливостей, найвагомішими з яких є потреба наявності у співака найвищої вокально-виконавської майстерності, віртуозності та вміння досконало відтворювати образну-виконавську палітру. «При виконанні творів Верді надзвичайно велику увагу треба приділяти аспектам, пов'язаним із відтворенням образів, які б були втіленням складних характерів. У них вкорінені сутнісні принципи творчості композитора та того, що його твори не втрачають актуальності у XXI столітті» [17, 102] – слушно зауважила Ж. Закрасняна

Повертаючись до постаті П. Кармалюка, потрібно відзначити, що виконавцеві був дуже близьким реалізм, а також глибинний драматизм вердівських героїчних персонажів. Відомим є той факт, наскільки складні у виконавському контексті опери композитора, адже окрім широкого вокального та драматичного діапазону, вони вимагають рівності вокальної лінії, виняткової кантилени в поєднанні з вокальною і сценічною культурою. Однак саме опери Дж. Верді підкорилися таланту П. Кармалюка. До прикладу партія Жермона з опери Дж. Верді «Травіата», з якої розпочалася кар'єра митця, була виконана ним понад 400 разів [60, 23].

Улюбленим для співака також став персонаж на ім'я Ренато з опери «Бал-маскарад» Дж. Верді. Однак особливих вокальних висот митець досягнув виконуючи партію Ріголетто в однойменній опері Дж. Верді. Саме цьому персонажу дуже симпатизував оперний співак. Варто сказати, що згадану партію П. Кармалюк виконував впродовж тридцяти років. Шанувальники оперного мистецтва та таланту артиста, відзначали постійне вдосконалення ним образу Ріголетто, який з року в рік вражав все сильніше, демонструючи нові вершини мистецтва співу, яких досягав співак. Окрім вокальної довершеності, вражала й правдивість відтворення образу, його трагедійність та особлива емоційність. Ріголетто у виконанні Кармалюка демонстрував людську гідність, попри те, що був принижений; страждаючи виявляв почуття кохання та вразливість, яку старанно ховав під маскою паяца [60, 27].

Серед вердівських опер у яких співак досяг вершин драматизму у вокальному мистецтві, технічно та теситурно складні опери «Дон Карлос» (Родріго), «Трубадур» (Граф ді Луна), «Аїда» (Амонасро).

Потрібно сказати, що окрім опер Дж. Верді в репертуарі П. Кармалюка був цілий ряд західноєвропейських опер у яких митець вивив усю широку палітру свого виконавського таланту. Йому підкорилася партія Фігаро з «Севільського цирульника» Дж. Россіні, партія Дулькамара з «Любовного напою» Г. Доніцетті, провідні партії Пролога і Тоніо з опери «Паяци»

Р. Леонкавалло, а також партія Ескамільо з опери «Кармен» та Зурга з «Шукачів перлин» Ж. Бізе.

Поряд з операми Дж. Верді, серед вершиш його вокального виконавства була партія Скарпіа з опери Дж. Пучіні «Тоска». І хоч цей образ носить негативне забарвлення, у виконанні артиста він був сповнений експресії та драматизму. Його висока професійна майстерність в поєднанні з геніальними вокальними та акторськими здібностями, заставляли слухача цілковито погрузатися в створений ним сценічний образ, котрий цілковито передавав задум композитора.

Окрім світової класики, яка переважала, у оперному репертуарі митця була низка російських опер авторства М. Римського-Корсакова («Царева наречена»), О. Бородіна («Князь Ігор»), А. Рубінштейна («Демон»), П. Чайковського («Іоланта», «Пікова дама», «Мазепа»), Е. Направніка («Дубровський»). Варто сказати, що провідні баритонові партії зі згаданих нами опер М. Римського-Корсакова та О. Бородіна виконавець записав українською мовою [52].

Особливе значення в оперному доробку П. Кармалюка посіли українські опери. Попри те, що розпочинав свій шлях митець з шедеврів світової оперної класики, національні зразки, втілені митцем на оперній сцені, виявили в його творчості кращі риси притаманні традиціям української вокальної школи. Його улюбленими стали провідні партії в операх «Назар Стодоля» та «Богдан Хмельницький» К. Данькевича, «Украдене щастя» Ю. Мейтуса, «Заграва» А. Кос-Анатольського, «Щорс» Б. Лятошинського.

Особливе ставлення у митця було до виконуваного ним національного оперного репертуару, а саме до опер «Назар Стодоля» та «Богдан Хмельницький» К. Данькевича, «Украденого щастя» Ю. Мейтуса, а також «Заграви» А. Кос-Анатольського. Варто сказати, що 1954 року у прем'єрній постановці «Богдана Хмельницького» у Львові брав участь сам К. Данькевич. Переконливість втілення образу, сценічний досвід та все ті ж неймовірне обдарування та працьовитість, допомогли П. Кармалюку створити

неперевершений музичний образ Богдана Хмельницького, котрий, поряд з образом, який свого часу також втілював на Київській оперній сцені знаменитий співак М. Гришко, став найкращим втіленням образу видатного українського діяча з притаманними йому мужністю, розумом і шляхетністю. Окрім цього в образі Б. Хмельницького П. Кармалюк намагався відобразити людяність, теплоту та душевність.

Попри втілені на сцені П. Кармалюком героїчні та лірико-драматичні образи, йому були до душі образи комічного плану, особливо ті, що мали глибоко народне коріння. До прикладу варто згадати майстерного Писаря, якого митець зіграв у опері М. Лисенка «Утоплена».

Також не можна не згадати майстерність проявлену виконавцем у популярній серед слухачів та музичних критиків опері Ю. Мейтуса «Украдене щастя», музика якої базувалася на народнопісенних мотивах, що вдало доповнили слова геніального І. Франка. Партію Михайла Гурмана, у виконанні П. Кармалюка стала неперевершеною. Пори те, що саме Кармалюк був першим її виконавцем, він зумів досконало втілити виконуваний образ, тим самим доповнити образну палітру вистави та зробити постановку улюбленою для багатьох шанувальників оперного мистецтва.

Також неперевершеним став образ Максима в опері «Заграва» А. Кос-Анатольського та багато інших, в яких П. Кармалюк проявив себе «як вокаліст-художник з яскраво-вираженою творчою індивідуальністю» [60, 40].

Варто відзначити особливу прихильність П. Кармалюка до колег по сцені, якими часто були не лише видатні виконавці, а й його учні. Також митцеві притаманною була самокритичність, він завжди прагнув до самовдосконалення.

Як і переважна більшість відомих оперних співаків, П. Кармалюк багато гастролював. Окрім України, його радо приймали на оперних сценах Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Болгарії, Румунії.

У 1976 році митець закінчив успішну оперну кар'єру, однак через два роки, а саме 1978 року, ще раз вийшов на улюблену сцену Львівського театру

з нагоди власного 70-річчя. Опера «Ріголетто» стала не лише ювілейною, а й останньою в кар'єрі П. Кармалюка.

Попри велику популярність на оперній сцені, потрібно відзначити, що митцеві підкорилася й камерна сцена. «Концертно-камерна творчість Павла Кармалюка – визначне явище в історії української музичної культури, зразок наслідування для молодого покоління, велика, хвилююча і неповторна мистецька епоха» [50, 175] – справедливо зауважив співак В. Садовський. Майстерний спів П. Кармалюка можна було почути не лише на оперній сцені та концертних залах, а й в Будинках культури, сільських клубах військових частинах, на імпровізованих сценах споруджених в польових умовах, тощо. Концертна діяльність співака у фронтовому ансамблі в роки Другої світової війни збагатила його репертуар творами патріотичної тематики, які ставали пісенною зброєю та підтримували бойовий дух. Саме у якості камерного співака, 1945 року він став лауреатом першого Всеукраїнського конкурсу музичних виконавців, що проходив у Києві.

Камерно-вокальний репертуар митець почав накопичувати ще в юнацькі роки. Згодом була війна, роки навчання та творчого самоусвідомлення, тому перелік камерних творів П. Кармалюка вражає своєю різноманітністю, різноплановістю та об'ємом. Свого часу у його виконанні лунали композиції Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Ф. Ліста та інших західноєвропейських авторів. Особливе місце в творчості артиста було відведено творам українських композиторів, зокрема М. Лисенка, М. Стеценка, Д. Степового, А. Кос-Анатольського, М. Колесси, С. Людкевича, К. Данькевича, І. Шамо та інших, а також поетів, серед яких улюбленими були Т. Шевченко, Л. Українка та І. Франко. Зауважимо, що згаданим українським поетам, а також композитору С. Людкевичу та співачці С. Крушельницькій митець присвячував цілі концертні програми, виконання яких приурочував до їх пам'ятних ювілеїв. Так зокрема він взяв участь у ювілейному концерті, який

відбувся в Тернополі 21 вересня 1973 року та був присвячений 100-річчю від дня народження мисткині.

Варто сказати, що з багатьма з композиторів, які були його сучасниками, П. Кармалюк мав приязні стосунки. Часто саме йому автори довіряли перше виконання своїх пісень. Так зокрема А. Кос-Анатольський називав співака, котрий мав своєму репертуарі близько ста його композицій, «мій незабутній заспівувач». Він згадував, що саме завдяки П. Кармалюку до нього «прийшло перше композиторське щастя – моя пісня дійшла до серця мого народу. У 1959 році Павло Петрович став першовиконацем партії Максима в моїй опері «Заграва», поставленій в Львівському оперному театрі [60, 74].

Серед його друзів також були К. Данькевич, Д. Задор, І. Вимер, М. Колесса. Не цурався виконавець і творів написаних самодіяльними композиторами, завдяки власному авторитету давав їм щасливу сценічну долю.

Співак надзвичайно любив виконувати солоспіви, які у його музичні інтерпретації набували особливої музичної та виконавської довершеності. Він дуже уважно ставився до збереження музичної та поетичної частин солоспівів, намагався їх майстерно поєднати, для того щоб досконало донести зміст твору та втілити задум композитора. Кожен романс у виконанні маестро нагадував невеличкий оперний спектакль з усіма притаманними йому елементами. Його улюбленими солоспівами стали твори на слова Т. Шевченка, І. Франка та Л. Українки. Часто у виконанні П. Кармалюка можна було почути «Безмежнеє поле», «Минають дні», «Доля» авторства М. Лисенка, а також «Три шляхи» Я. Степового та багато інших романсових творів.

Попри те, що солоспіви займали ключове місце в його камерно-концертному доробку, саме українська народна пісня стала своєрідним фундаментом, на якому базувалася уся пісенна творчість виконавця, «народна пісня допомогла співакові повністю розкрити велич свого таланту,

досягти вершин майстерності у всіх жанрах вокальної музики, де творив митець» [50, 172]. Улюбленими для П. Кармалюка стали «Чорна рілля» в обробці С. Людкевича, «Ой чого ж ви пожурились» в обробці П. Гайдамаки, «Ой горе тій чайці» в обробці М. Леонтовича та багато інших. В камерному доробку співака налічувалось понад сто п'ятдесят народних пісень, серед яких, окрім українських, були ще й болгарські, словацькі та пісні інших народів світу. Варто сказати, що велику частину власного камерно-концертного та оперного репертуару П. Кармалюк записав на платівки. До прикладу, арії з опер [44], які й сьогодні яскраво демонструють його виняткову оперно-виконавську майстерність, проте «майстерність і слава П. П. Кармалюка як камерного співака не менша, як оперного, а його інтерпретація народних пісень – це визначне явище в українському виконавстві [60, 41].

Цікавим є той факт, що в репертуарі співака були також епічні твори, зокрема думи «Дума про Богдана Хмеля» в обробці П. Гайдамаки та «Дума про Нечая» в обробці Д. Січинського, котрі у виконанні маестро нагадували імпровізації лірників. Ці твори ввійшли до концертної програми під назвою «Непереможна і легендарна», що прозвучала у Львівському Будинку вчених 7 лютого 1976 року та була присвячена героїчному минулому українського народу [56, 50]. Чайка В. Павло Кармалюк

Чималу частину народнопісенного репертуару П. Кармалюк залишив у записах на українському радіо та телебаченні.

Тож варто відзначити, що блискуча оперна та камерно-вокальна творчість народного артиста України П. Кармалюка стала невід'ємною частиною української вокальної культури та залишила в ній унікальний мистецький слід гідний наслідування та поширення.

II. Педагогічна практика Павла Кармалюка в контексті розвитку української вокальної педагогіки

2.1. Творчо-педагогічна діяльність Павла Кармалюка та знамениті продовжувачі його справи

В контексті дослідження потрібно зауважити, що фундамент фахової вокальної освіти був закладений в Україні ще в кінці XIX століття. Окрім народних музичних традицій, значний вплив на її формування мали італійські педагоги, хоч доволі часто українські виконавці спиралися й на методичні праці, що були створені французькими та німецькими викладачами співу. Відтак з плином часу сформувалася українська національна вокальна школа, зміст якої на думку В. Антонюк визначається «... самобутністю національної культури, своєрідністю виконавського стилю, певним еталоном звучання голосу» [2, 26].

Очевидним є те, що ключове місце у формуванні вокальної школи належить педагогу, адже «шлях до слухача, який становить основу концертно-виконавської діяльності, являє собою дуже складну проблему, до якої постійно звертаються педагоги-музиканти» [55, 61], відтак саме педагогу відведена основоположна роль, яка полягає насамперед у формуванні, збереженні і примноженні національних вокальних надбань та щонайважливіше у вихованні молодих співаків та співачок, які згодом будуть продовжувати справу педагога, розвиватимуть національне вокальне мистецтво, популяризуватимуть та пропагуватимуть його.

Вокальна педагогіка специфічна галузь, адже вимагає від викладача не лише теоретичних знань, а й щонайважливіше практичних навичок, досконалого володіння голосом. Від уміння педагога правильно визначити загально-музичні здібності, тип голосу, темперамент, психофізіологічні особливості учня в певній мірі залежить успішність навчання. Однак, як слушно зауважила видатна педагогиня та співачка В. Чайка: «Не кожен, навіть видатний співак, може бути рівноцінним педагогом» [60, 53].

Проте все ж переважна більшість видатних українських вокалістів поєднували у своїй мистецькій діяльності виконавство та педагогічну діяльність. Втілюючи в своїх учнях не лише набуті та апробовані часом знання та вміння, а й передаючи особливості власного виконавського стилю, вони долучалися до формування національної вокальної школи. Не став винятком і П. Кармалюк, котрий залишив вагомий слід не лише як неперевершений оперний та камерний виконавець, а й як талановитий педагог. Будучи уславленим виконавцем, 1949 року він розпочав свою педагогічну діяльність у стінах Львівської консерваторії імені М. Лисенка (сьогодні ЛНМА імені М. Лисенка – Х.Д.), де працював аж до 1977 року.

Цікавим був той факт, що на початку своєї педагогічної діяльності в консерваторії П. Кармалюк кілька років поспіль працював поряд з видатною співачкою С. Крушельницькою. Саме від неї він довідався про співаків світової слави, про педагогічні тонкощі італійської школи, про міркування співачки з приводу вокальної методики та інтерпретування творів [56, 54].

На початку педагогічної кар'єри, як і колись у виконавстві, митець багато працював над собою, для того щоб поглибити знання з вокальної педагогіки та методики, вивчав досвід колег, опановував навчально-методичний репертуар, використовував власний сценічний досвід та поради свого викладача Д. Євтушенка та згодом зміг стати визнаним серед колег та улюбленим серед учнів педагогом.

За тривалий час роботи в консерваторії він пройшов шлях від викладача до професора, також був очільником кафедри сольного співу та, щонайважливіше, зумів виховати цілу плеяду знаменитих співаків та співачок, педагогів та педагогинь серед яких М. Галій, Н. Дацько, С. Криворучко, В. Лужецький, П. Ончул, В. Федотов, С. Фіцич, В. Чайка, О. Громиш, М. Кривень, В. Цімура, Б. Косопуд, С. П'ятничко, Г. Вільха, Славко Шовковий, П. Лабатий та багато інших. «Своїм виконавським мистецтвом Павло Кармалюк збагачував нас духовно, торкався найпотаємніших струн людських душ, а ставши викладачем Львівської

консерваторії імені М. Лисенка, відчинив двері у світ високого оперного мистецтва багатьом своїм вихованцям. З ними він сотні разів виходив на сцену у багатьох оперних виставах і концертних програмах» [31, 80] – зауважив його колишній учень Б. Косопад.

Варто згадати про те, що у своєму класі педагог запровадив практику прослуховування молодих співаків. Так звані «приймні вівторки» були доброю традицією, адже кожного вівторка до нього за порадою чи для того, щоб прослухатись та отримати певні настанови, могли приїхати початкуючі виконавці. Завдячуючи такому підходу П. Кармалюк зумів відкрити чимало талановитих співаків, які згодом ставали відомими виконавцями, а саме: О. Врабель, П. Ончул, В. Федотов, С. П'ятничко.

У своїй педагогічній діяльності митець особливу увагу приділяв розвитку індивідуальних здібностей та інтелекту своїх вихованців, навчав їх виявляти у творчості власну ініціативу та уникати у вокальному виконавстві сліпого копіювання, наполягав на досконалому відтворенні художнього образу виконуваних творів та глибокоемоційному проникненню у внутрішній світ сценічних героїв. Педагог прагнув, щоб на шляху до оволодіння високим рівнем вокально-виконавської культури, його вихованці досконало знали усі складові професійного співу, постійно вдосконалювали та розвивали виконавську майстерність, допитливість та працелюбність. «Вокально-педагогічному стилю П. Кармалюка притаманні, здебільшого, принципи італійської вокальної школи, які дозволяли поступово розвивати голос... досягати необхідної емісії, плавно і непомітно долати регістрові переходи, добиватись чистоти інтонування» [49, 78] – зауважив В. Садовський. Також відомо, що педагог приділяв велику увагу співацькому диханню, правильному використанню резонаторів та високопозиційному звучанню голосу, що на його думку допомагало не лише домогтись досконалого вокального звучання, а й зберегти голос. У своїй педагогічній діяльності П. Кармалюк спирався на власний виконавський досвід, а також використовував настанови свого педагога Д. Євтушенка, котрий вважав, що

«за своїми справді невичерпними можливостями співацький голос перевершує найдосконаліші музичні інструменти. Але для того, щоб заблищати усіма барвами, він має бути якнайстаранніше опрацьований і сформований» [14, 3]. Також педагог часто застосовував метод показу голосом – навчав за допо+могою власного голосу, імітуючи правильне (потрібне) чи не правильне звучання. Любив працювати з усіма типами голосів. Пояснював студентам будову та функції голосового апарату, вважаючи, що розуміння усіх процесів, що впливають на голосоутворення є ключовим в правильному співі. Згідно методичних рекомендацій завжди розпочинав заняття з розспівування, приділяв велику увагу технічному матеріалу, зокрема вокалізам, вважаючи їх необхідним матеріалом для ефективного розвитку вокально-технічних навиків. Підбираючи вокальні вправи чи вокалізи, завжди використовував індивідуальний підхід вважаючи, що те, що корисне для одного студента, може виявитись шкідливим для іншого. Завжди відповідально відносився до підбору навчального репертуару. На початковому етапі обов'язковим вважав виконання народних пісень та не надто складних класичних творів наспівного характеру. Лише з часом та в процесі вдосконалення голосових навиків підвищував складність виконуваних творів, які завжди були різнопланові та різнохарактерні. Банато уваги викладач приділяв плавності голосовендення. Ці всі зусилля були спрямовані педагогом на те, «щоб підкорити вокальну майстерність життєвій правді, розкрити глибину змісту вокальних творів... адже вокальне мистецтво це засіб розкриття ідейно-художнього змісту творів» [60, 59].

Розуміючи, що виховання молоді це надзвичайно велика відповідальність, П. Кармалюк завжди прагнув виховувати своїх учнів не лише як добрих співаків та майстерних виконавців. Він завжди мав на меті виховати різносторонньо розвинених людей, які були б обізнані не лише в обраній ними мистецькій сфері, а й культурно-мистецькій, соціальній та політичній галузях суспільного життя.

Варто також сказати, що приятні почуття між професором та його студентами були взаємними. Проте найбільшою радістю для П. Кармалюка була не лише любов і повага учнів, а те як вони переймали його досвід, а потім втілювали у власне життя. Понад сорок випускників його класу стали продовжувачами справи маестро – оперні та камерні виконавці, педагоги, багато з яких удостоєні почесних мистецьких звань впевнено ідуть шляхом свого наставника.

Так зокрема у Львові його справу продовжили О. Врабель, І. Попов, В. Лужецький, В. Чайка, О. Громиш, О. Чепурний, С. П'ятничко; в Києві – В. Грицюк, Я. Головчук, С. Матвійв, В. Федотов, Н. Дацько та багато інших, які співають та викладають не лише в Україні, а й далеко за її межами.

Потрібно відзначити ще одну особливість, яка була притаманна Крамалюку-педагогу. Він усіляко сприяв тому, щоб його кращі учні потрапляли на велику сцену. Через те, в доробку митця є чимало оперних спектаклів, де він співав поряд з своїми обдарованими вихованцями. Так зокрема у Львові у різний час його партнерами на оперній сцені були вже згадані нами В. Чайка, В. Федотов, О. Громиш, О. Чепурний, В. Лужецький – опера Дж. Верді «Ріголетто»; В. Чайка, Я. Шовковий, В. Лужецький – опера Ж. Бізе «Шукачі перлин» та багато інших його учнів в ряді опер, що ставилися у Львові.

Одним з кращих випускників класу П. Кармалюка, що відразу після закінчення навчання в класі маестро повіз свої знання і вміння на Донеччину став Петро Ончул (1936). Народний артист України (лірико-драматичний баритон), соліст Донецького академічного державного театру опери та балету імені Анатолія Солов'яненка професор Донецької державної музичної академії імені С. Прокоф'єва народився на Буковині. Після закінчення Чернівецького музичного училища, впродовж 1961–1966 років навчався академічного співу у Львівській консерваторії в класі професора П. Кармалюка.

Варто сказати, що на співочу стежку його привела опера «Травіата» Дж. Верді. Ще юнаком, почувши її та отримавши неймовірні враження, він захотів навчитися добре співати, щоб згодом стати оперним співаком. Мрія здійснилася з допомогою П. Кармалюка. Виконавський рівень П. Ончула був настільки високий, що митець став одним з тих, хто «вивів Донецьку оперу до числа провідних театрів, зробивши величезний внесок у розвиток музичної і вокальної культури краю» [43]. Окрім того, що донецькій опері співак присвятив понад п'ятдесят років свого життя, він також часто виступав і як камерний виконавець. Його голосом насолоджувались шанувальники співу в США, Англії, Франції, Німеччині, Італії, Іспанії, Португалії, Бельгії, Польщі, Румунії.

Його улюбленими стали опери «Запорожець за Дунаєм», С. Гулака-Артемівського, «Ярослав Мудрий» Ю. Мейтуса), «Ріголетто» та «Травіата» Дж. Верді, «Тоска» Дж. Пуччіні) та багато інших.

Як і його наставник, від 1987 року П. Ончул розпочав педагогічну діяльність у Донецькій консерваторії ім. С. Прокоф'єва, де отримав почесне звання професора академічного співу та зумів виховати когорту молодих вокалістів.

Від початку військових дій на Сході України, митець був змушений виїхати з рідного міста та оселився в більш безпечних українських містах Києві та Львові [43]. Зокрема у Львові він продовжив педагогічну роботу у стінах ЛНМА імені М. Лисенка.

2 грудня 2022 року студенти класу П. Ончула дали чудовий концерт у Львівському академічному будинку органної та камерної музики. У виконанні Я. Ракущинеця (баритон), Н. Троцької (сопрано), Р. Маркович (баритон) Микола Іконяк (тенор) та О. Пешко (сопрано) на урочистому концерті прозвучали відомі композиції серед яких каватина Султана з опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», арія Анни з опери Ю. Мейтуса «Украдене щастя», арія Сільви І. Кальмана з однойменної оперети, арія Богдана з опери К. Данькевича «Богдан Хмельницький», арія

Рікардо з опери В. Белліні «Пуритани», каватина Валентина з опери «Фауст» Ш. Гуно, арія Церліни з опери «Дон Жуан» В. А. Моцарта. Студенти продемонстрували високий виконавський рівень та вокальну школу Професора П. Ончула [48].

Серед найбільш знакових варто згадати одну з перших вихованок професора, видатну співачку, народну артистку України В. Чайку (1928–2015), внесок якої в розвиток національного вокального мистецтва другої половини ХХ століття є незаперечним. Оперна та камерно-концертна співачка (лірико-колоратурне сопрано), професорка ЛНМА імені М. Лисенка, за словами професорки М. Жишквич – «постать багатогранна, неординарна у всіх своїх проявах» [15, 154].

Варто сказати, що спершу майбутня співачка вивчала мистецтво співу у класі відомої співачки Одарки Бандрівської (1902–1981), проте лише потрапивши на третьому курсі до професора П. Кармалюка зуміла розпочати якісний процес вдосконалення власного голосу на шляху до професійних висот. Згодом вона успішно продовжила шлях свого улюбленого педагога, ставши у багатьох напрямках його послідовницею. Завдяки своєму наставнику, вона зуміла блискуче заспівати на випускному іспиті провідну жіночу роль Віолетти з опери Дж. Верді «Травіата» та, як наслідок, у 1963 році отримала запрошення стати солісткою трупи Львівської опери. Зауважимо, що саме згадана роль стала для мисткині знаковою та на її думку «найкращою у моїй оперній практиці» [60, 36].

Блискуча кар'єра оперної співачки, яку вона провадила впродовж 22-х років, подарувала шанувальникам її таланту 36 різнопланових та різнохарактерних ролей, що відзначалися особливою оригінальністю. Серед них провідні партії в операх Дж. Верді «Ріголетто», «Аїда» та «Дон Карлос»; Дж. Пуччіні «Богема»; Ж. Бізе «Кармен» та «Шукачі перлин»; Г. Доницетті «Любовний напиток» та «Дон Паскуале»; Дж. Россіні «Севільський цирюльник», С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»; В. Кирейка

«У неділю рано зілля копала», М. Вериківського «Сотник», М. Лисенка «Ноктюрн» та «Тарас Бульба» та інші.

В цілому ряді вистав одним з її партнерів по сцені часто був улюблений педагог П. Кармалюк. «В опері «Шукачі перлин» Ж. Бізе є чотири персонажі. Одного разу співав наш дорогий вчитель Павло Петрович Кармалюк та його учні: Шовковий – неповторний Надір, Лужецький – Жрець і я, Лейла. Ми були горді, що співаємо разом із нашим маестро» [60, 80] – згадувала згодом В. Чайка.

Як і її наставник, артистка зуміла залишити вагомий творчий доробок і в камерно-вокальному виконавстві. Українські народні пісні, авторські композиції, солоспіви улюблених композиторів М. Лисенка, Д. Січинського, Я. Лопатинського, В. Косенка, А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, Р. Шумана, Ф. Шуберта та інших, демонстрували її чуттєве та талановите виконання, неповторний тембр голосу, що не залишали байдужим жодного слухача. Адже зустріч з камерною співачкою В. Чайкою – «це незабутнє свято пісні, яке робить людей багатшими душею» [38, 4] – писав свого часу П. Медведик.

Як і П. Кармалюк, від 1983 до 2012 року В. Чайка провадила успішну педагогічну діяльність на вокальному факультеті Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка. 2001 року вона була удостоєна звання професорки кафедри академічного співу ЛДМА імені М. Лисенка.

Масштабність її постаті сприяла появі наукових досліджень про співачку. Свого часу дослідники І. Фрайт та Є. Шуневич зауважили, що «В основу своєї педагогічної діяльності В. Чайка поклала кращі принципи вокальної педагогіки свого вчителя П. Кармалюка, які ґрунтувались на поєднанні природних голосових даних, досконалому володінні вокально-технічними навичками, вивченні досвіду видатних співаків, ознайомленні з принципами акторської майстерності, де вокально-музична канва підпорядковується правдивості драматургії» [57, 65].

В. Чайка виховала цілий ряд талановитих співаків і співачок, лауреатів та дипломантів міжнародних та всеукраїнських конкурсів, педагогів, серед яких не зайве згадати С. Соловій, Є. Аудерську, М. Рудь, Н. Кузьменко, С. Сигель-Декар та інших. Вона залишила плідний навчально-методичний доробок, зокрема 2008 року опублікувала навчально-методичне видання під назвою «Мистецтво творити голосом: поради педагога» [51].

Серед іншого вона також випустила книгу, котру з великою любов'ю і вдячністю присвятила своєму педагогу. Видання, до якого увійшли розповіді співачки про митця та спогади його колег по сцені, має назву «Павло Кармалюк. Життя та творчість актора, співака, вчителя» [60]. «Дорогий Павле Петровичу, професоре, мій Учителю! Минуло вже багато років з того часу, як Ви покинули нас: своїх рідних, друзів, шанувальників і Ваших учнів. Я одна з них: Ваша учениця, партнерка в багатьох операх на сцені Львівського театру опери і балету ім. Івана Франка, Ваша колега в педагогічній діяльності і велика поклонниця Вашого таланту» [60, 5] – читаємо у вступі до видання.

Також потрібно згадати ще одну талановиту випускницю класу П. Кармалюка, талановиту виконавицю, народну артистку України Наталію Дацько (1962) (меццо-сопрано).

Спершу майбутня співачка навчалася по класу бандури в Львівському державному училищі імені С. Людкевича (клас викладачки Г. Гальчак). Після закінчення вступила до Львівської державної консерваторії імені М. Лисенка на вокальний факультет, де отримала відмінну освіту в класі професора П. Кармалюка. Фахове навчання дало свій результат. 1987 року в Греції студентка виборола перше переможне місце на Міжнародному конкурсі імені Марії Каллас, а вже за рік у 1988 році стала лауреаткою престижних міжнародних змагань вокалістів, що проходили в Італії, а саме Міжнародний конкурс імені Етторе Бастіаніні та відомий конкурс «Вердіівські голоси».

Далі було стажування в Італії (1987–1989). Вища вокальна школа при Міланському театрі «Ла Скала» (La Scala) та Музична академія Карло Бергонці

в Буссето стали для Н. Дацько черговим етапом навчання на шляху власного вокального вдосконалення.

1989 року після закінчення стажування талановита співачка дебютувала на сцені театру опери та балету в місті Енцхеде (Нідерланди), згодом впродовж 1990–1993 років працювала солісткою в оперному театрі міста Грац (Австрія), а від 2007 року, після повернення до України, мисткиня стала солісткою Львівського національного академічного театру опери та балету імені С. Крушельницької, де працює й до сьогодні.

Також вона багато концертувала у якості камерної співачки в Україні та багатьох країнах світу, зокрема Молдові, Іспанії, Португалії, Італії, Болгарії, Словаччині, Німеччині, Швейцарії та США.

Потрібно відзначити, що добра вокальна школа, котру Н. Дацько отримала в тому числі й від П. Кармалюка, в поєднанні з унікальними вокальними даними (надзвичайно широкий голосовий діапазон) дозволили співачці виконувати провідні оперні партії та камерні твори як сопранового, так і мецо-сопранового репертуару.

Серед них провідні жіночі партії в операх Д. Бортнянського («Алкід»), В. А. Моцарта («Дон Жуан»), (Ф. Шуберта «Альфонзо і Естрелла»), Дж. Верді («Дон Карлос», «Бал-маскарад», «Аїда», «Трубадур»), Дж. Пуччіні («Тоска»), П. Масканьї («Сільська честь»), С. Монюшка «Страшний двір», С. Гулака-Артемівського («Запорожець за Дунаєм»), Б. Лятошинського «Золотий обруч» та ін.

Окрім численних опрацювань українських народних пісень, улюбленими композиторами для Н. Дацько, як камерної виконавиці, стали Й. С. Бах, Г. Ф. Гендель, Дж. Каччіні, А. Вівальді, А. Кальдара, Г. Персел, А. Скарлатті, Г. Доніцетті, Дж. Россіні, Ф. Мендельсон, Ф. Шуберт, Р. Шуман, К. Сен-Санс, М. Лисенко, Д. Січинський, С. Людкевич, В. Барвінський, Я. Степовий, Ф. Надененко, А. Штогаренко, П. Майборода, І. Шамо та ін. [42].

Сьогодні виконавиця продовжує дарувати шанувальникам вокального мистецтва кращі зразки оперного та камерного виконавства демонструючи прекрасну вокальну школу, підвалини якої сформував П. Кармалюк.

Тож плідна творчо-педагогічна діяльність професора П. Кармалюка засвідчила високий професійний рівень викладання академічного співу педагогом, а блискучі творчі здобутки знаменитих продовжувачів його справи, стали найкращим підтвердженням правильності методичних та виконавських прийомів, якими так щедро ділився педагог з своїми учнями.

2.2. Постать Павла Кармалюка в спогадах друзів та учнів видатного співака

Не залежно від того, яку навчально-педагогічну, чи будь яку іншу сферу представляє та чи інша особистість, в Україні є добра традиція, яка полягає у вшануванні вчителів та представників інших професій, які пішли з життя. Присвячення непересічним педагогам монографічних видань, наукових досліджень та різноманітних читань в рамках круглих столів, різного роду та рівня конференцій, стало доброю національною традицією.

Варто сказати, що така практика завжди актуальна і потрібна, адже є важливою не лише для збереження і вшанування пам'яті про тих, кого згадують, а й для тих, хто завдяки таким подіям зможе познайомитися з видатними персоналіями та їх доробком, закріпити отримані відомості для наступних поколінь.

Окрім власних спогадів, так званих мемуарів, часто збереження та примноження відомостей про особисте та професійне життя видатної постаті відбувається завдяки спогадам рідних, вдячних учнів та колег по роботі, сучасників, які були свідками подій. Саме такі спогади описують певні життєві ситуації, окремі епізоди з життя та зосереджені на виявленні впливу, якого зазнала особистість на шляху особистісного формування та кар'єрного зросту чи утвердження.

На думку науковиці Н. Любовець, «цінність джерел цієї групи для біографічних досліджень полягає, по-перше, у тому, що в них закладена

своєрідна інформація соціально-психологічного змісту, відсутня в інших видах джерел. По-друге, матеріали особового походження нерідко містять відомості, яких немає в інших джерелах. Їх використання дає змогу дослідникові докладніше відтворити окремі події, особливості певних епох чи осіб» [36, 278].

В контексті нашого дослідження особливо цінними видаються спогади про П. Кармалюка, як добру людину, як видатного артиста, як непересічного викладача та фахівця високого рівня, чиє ім'я назавжди вписане в історію національного вокального мистецтва.

Зауважимо, що зібранню та збереженню спогадів про народного артиста ми найбільше завдячуємо його непересічним учням Володимирі Чайці та Богдану Косопуду, котрі з великою повагою і вдячністю до свого наставника зуміли зібрати найцінніші спогади про митця та розмістили їх у своїх книгах.

Варто сказати, що основне і найважливіше, що найбільше вражає у всіх спогадах, це те, що при всій його величності та визнанні, він залишався скромною та щирою людиною. Маючи неймовірний професійний та життєвий досвід, завжди радо ділився ним з своїми вихованцями, допомагав у досягненні мети, надихав на нові звершення.

Так зокрема знаменита співачка та викладачка вокалу В. Чайка (1928 – 2002), своєю вдалою співацькою кар'єрою завдячувала не лише природному обдаруванню, а насамперед педагогу П. Кармалюку. У своїй виконавській та педагогічній практиках вона успішно використовувала знання і настанови отримані від професора. Отримані від нього ази вокально-виконавської техніки, основи вокальної методики, які співачка з майстерністю втілила в життя, стали для неї запорукою блискучої вокальної кар'єри. Відтак вдячність, яку В. Чайка відчувала до митця, була безмежною. «Мені дуже пощастило вчитися в класі Павла Петровича Кармалюка. Він – великий майстер не тільки розкрити і розвинути голос своїх студентів, але і розбудити серце і душу кожного з них» – згадувала співачка [60, 76]. Її спогади в

основному присвячені учбовому процесу, що відбувався в класі професора, його відношенню до студентів та до педагогічної роботи. Також мисткиня згадувала про те, як радо, на прохання студентів, співак виконував свої улюблені твори, особливо народні пісні. Описувала у своїх спогадах і роботу над спільними постановки опер та на завершення висловила думку, яка могла б бути співзвучної багатьом його студентам, а саме: «За все, чого я досягла на оперній сцені чи на викладацькій роботі, я завдячую Павлу Петровичу, це він поблагословив мене своєю батьківською рукою, посилаючи у майбуття» [60, 80].

Варто сказати, що у своєму виданні В. Чайка змогла зібрати спогади багатьох непересічних людей, котрі співпрацювали та були дотичні до П. Кармалюка. Серед них: дружина митця, оперна співачка Нонна Сесіна; незмінна концертмейстерка виконавця та учнів його класу Єлизавета Новодворська; народних артистів України Миколи Колесси, Анатолія Кос-Анатольського, Миколи Покровського, Володимира Федотова, Олександра Громиша, Петра Ончула, Степана Фіщича, Володимира Ігнатенка; заслужених артистів України Вячеслава Кобржицького, Валентини Герасименко, Віктора Лужецького, Наталії Дацько, Степана П'ятничка, Івана Юзюка, Зінаїди Максименко, Марії Галій; оперного співака Степана Матвіїва; викладача Львівської духовної семінарії Юрія Біскупа; професора Львівської державної музичної академії імені М. Лисенка Олександра Гериновича; музикознавиці Оксани Паламарчук.

Так зокрема цінним є спогад дружини митця, оперної співачки Нонна Сесіної, котра мала найтісніший контакт з П. Кармалюком. Познайомившись ще в Саратові, їх сім'я за першої можливості переїхала до України, котру, за словами дружини дуже любив П. Кармалюк. Як і співак, Н. Сесіна теж була закохана в музичне мистецтво, зокрема й в оперу. З юності вона мріяла про кар'єру оперної співачки, котрою згодом і стала закінчивши 1950 року Львівську консерваторію. З великою приємністю вона згадувала роботу свого чоловіка у Львівській опері, педагогічну діяльність П. Кармалюка, відзначала

його любов до народних пісень, розповідала про приязні стосунки з колегами та знаними композиторами, зокрема М. Колессою та А. Кос-Анатольським. Також вона поділилася спогадами про їх родинне життя, які лише вдало доповнюють образ чудової людини збережений у багатьох спогадах. «Павло Петрович був чудовим сім'янином. Сім'я, як і мистецтво, займала в його житті важливе місце... я вдячна долі за те, що проживши в шлюбі сорок три роки, ми були не лише подружжям, а й близькими друзями, однодумцями» [53, 68] – зауважила свого часу Н. Сесіна.

Також в контексті дослідження варто навести цитату зі спогадів видатного композитора М. Колесси (1903 – 2006), які датується 18 листопада 1977 року. Ці спогади в повній мірі характеризують ставлення композитора до виконавця, а також захоплення його непересічним талантом, працелюбністю та людяністю. Так зокрема видатний український музичний діяч зауважував, що «щасливий, що міг на своєму життєвому і творчому шляху зустрітись, працювати та виступати з визначним митцем і прекрасною людиною, з народним артистом Павлом Петровичем Кармалюком» [29, 73].

Такими ж теплими були спогади А. Кос-Анатольського (1909 – 1983), що датувалися 15 листопада 1977 року. Знаний композитор вважав П. Кармалюка причетним до свого творчого злету, адже той виконував його авторські твори, ще тоді, коли А. Кос-Анатольський був починаючим композитором. Багато пісень молодого львівського композитора вперше звучали у виконанні П. Кармалюка, а загалом у його виконавському репертуарі їх налічувалося близько сотні [30, 74].

Стефан П'ятничко (1959 – 2023), колишній учень П. Кармалюка, народний артист України, відомий оперний співак (баритон) своєю кар'єрою також завдячував П. Кармалюку. Ще навчаючись в училищі, він зустрівся з маестро на одному з вокальних конкурсів. Саме тоді П. Кармалюк зауважив, що у нього добрі вокальні дані та запросив його до себе на консультацію, де рекомендував продовжити навчання вокалу. Після закінчення середнього навчального закладу С. П'ятничко став студентом консерваторії та був

зарахований до класу П. Кармалюка. У власних спогадах співак розглядав постать видатного П. Кармалюка у декількох аспектах, а саме як громадського діяча, оперного співака та актора, професора та завідувача кафедри. Розум, простота, щирість і доступність були притаманними митцеві, як простій людині. Роки воєнних лихоліть, проста родина, з якої він вийшов, зробили його співчутливим до людського горя та радим завжди прийти на допомогу. Ще йому було притаманне особливе почуття поваги до оточуючих, в тому числі й до студентів. Колеги по сцені, педагоги та учні також неймовірно любили та поважали П. Кармалюка, його життєрадісну вдачу та добре серце. Не міг С. П'ятничко у власних спогадах достеменно схарактеризувати П. Кармалюка як співака і актора, через те, що навчався у нього в той час, коли митець уже закінчив свою оперну кар'єру та займався лише викладацькою діяльністю. Саме зі спогадів співака ми дізнаємося, що П. Кармалюк був нащадком старо-італійської вокальної школи, адже його вчителями були Д. Євтушенко, який свого часу навчався у О. Муравйової, а вона, в свою чергу, – в педагога К. Єверарді, котрий займався у італійця Ф. Ламперті. Одними з найважливіших педагогічних рис, якими володів П. Кармалюк та про які згадував С. П'ятничко, були зрозумілість, конкретність та категоричність. Також багато уваги він приділяв репертуару, з якого виокремлював народні пісні, опрацювання яких, на думку педагога, давало найкращий результат у розвитку вокальних даних співака, адже «тільки через народну пісню найлегше можна зрозуміти і відчувати, що таке спів і як його виразити» [47, 100].

Як ми уже зазначали, окрім народної артистки В. Чайки, цінні спогади вдалося зібрати також колишньому учневі П. Кармалюка Богданові Косопуду. Варто зазначити, що митець народився 1957 року на Львівщині. Сьогодні він відомий як заслужений діяч мистецтв України, оперний та камерний співак, професор Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка, а також викладач по класу вокалу у Львівському державному музичному коледжі імені С. Людкевича. Його професійна та громадська

діяльність вирізняються особливою активністю. Свідчення цьому численні грамоти від Міністерства культури України, обласних державних адміністрацій, обласних та міських управлінь культури, а також подяки виконавцю, котрий неодноразово був членом журі міжнародних та всеукраїнських конкурсів вокального мистецтва.

Потрібно сказати, що артист навчався вокалу в М. Ногтевої та Л. Редченко (у Львівському музично-педагогічному училищі імені Філарета Колесси) та в П. Кармалюка, Н. Чубарової, та М. Логойди (в Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка), однак визначальним у своїй вокальній долі вважав П. Кармалюка.

Свого часу Б. Косопуд працював солістом Львівського національного театру опери та балету імені С. Крушельницької; Кримської, Львівської та Рівненської обласних філармоній; солістом оперної студії при Львівській національній музичній академії імені М. Лисенка.

Завдяки активній гастрольній діяльності вокальне мистецтво Б. Косопуда, а саме оперні арії, кантати, романси західноєвропейських та українських композиторів, численні народні пісні чули в США, Канаді, Великій Британії, Югославії, Німеччині, Австрії, Угорщині, Польщі, Нідерландах, Швейцарії.

Дбаючи про власний вокальний спадок, співак здійснив ряд фондових записів на державному радіо України та Львівському радіо і телебаченні, а також записав цілий ряд дисків [33].

Багато старань митець доклав до вшановування власного педагога. Саме він у 2008 році став організатором святкового концерту присвяченого 100-річчю П. Кармалюка та згодом профінансував CD під назвою CD «Співає Павло Кармалюк» [32, 93]. 2014 року випустив навчальний посібник для баритона під назвою «Пісні та романси українських композиторів з репертуару Богдана Косопуда», 2020 року випустив вже згадане нами науково-популярне видання під назвою «Соколині злети Павла Кармалюка. Рефлексії» [32]. Саме в ньому ми можемо прочитати спогади про митця

авторства його доньки Олександри Кармалюк; музикознавця Олександра Зелінського; народних артистів України Людмили Божко, Петра Ончула, Михайла Кривеня; заслужених артистів Україна Анни Дашак, Василя Дудара, Петра Лабатого; професорок Мирослави Лагойди, Мирослави Жишкович, Тетяни Молчанової; лауреата всеукраїнських конкурсів Володимира Цімура. Також книга містить кілька інформативних інтерв'ю, зокрема Богдана Косопуда, Віктора Лужецького, Наталії Дацько та Володимири Чайки.

Тож Б. Косопуд з великою повагою та вдячністю згадував свого великого мистецького наставника у інтерв'ю, яке він радо погодився дати своєму вихованцю Ярославу Папайлу. Саме йому він розповів, як перемога в одному з вокальних конкурсів, привела його у клас вокалу до професора П. Кармалюка, як високопрофесійний педагог зумів розпізнати в його голосі прекрасний баритон, попри те, що до навчання в класі П. Кармалюка його навчали як бас. Також Б. Косопуд розказав, що на уроках маестро, як правило, були присутні кілька учнів, які уважно слухали один одного та аналізували пів своїх колег. Також звернув увагу на те, що П. Кармалюк багато часу приділяв вокальним вправам та вокалізам. Любив в основному давати своїм студентам вокалізи Дж. Конконе та Ф. Абта. Навчав вкладати у спів не лише техніку, а й душу і серце. Особливе місце завжди викладач приділяв вивченню народних пісень (українських, грузинських та ін.), які вважав основою для репертуару вокаліста. Особливістю занять викладача було те, що попри професійні поради він часто давав і життєві рекомендації, найважливішою з яких було те, що «голос любить спокій, мовчання і відмінне харчування. Голодні і нервові не співають. Співак має бути спокійним, розважливим і ситим» [45, 158].

Б. Косопуд також згадував, якими хвилюючими були його студентські виступи перед маестро, а також те, як хотілося у всьому наслідувати свого викладача, щоб бути не лише схожим на нього як на співака, а й на прекрасну людину. Також митець зауважив, що ставши викладачем часто використовує

у своїй педагогічній практиці настанови П. Кармалюка, використовує усі ті методи і прийоми, при допомозі яких колись навчали його самого.

Варто сказати, що спогади найрідніших людей завжди найглибші. В контексті дослідження ми вже навели спогад дружини митця Н. Сесіної, який на нашу думку можна слушно доповнити роздумами доньки Олександри Кармалюк про батька, які вміщені в згаданому нами виданні авторства Б. Косопуда.

Донька митців також стала музиканткою завдяки, серед іншого, і впливу батьків. Прекрасна піаністка, яка часто гастролювала з батьками, згодом з великою теплотою згадувала дитячі роки, батькові колискові, привите ним бажання фотографувати. Також у її спогадах можна прочитати про любов батька до родини, виконавської професії та власних студентів, які для нього були також своєрідною родиною, адже він не лише залюбки вчив співу, а й опікувався ними, любив та виховував як рідних. Проте найважливішим в спогадах напевно залишилося те, що Олександра сказала, що попри величезну любов до справи, якою все життя успішно займався митець, для неї він залишався насамперед батьком – «Можна багато згадувати про Павла Петровича, як про чудового співака і актора, талановитого викладача, але для мене це передовсім чуйний батько, людина, яка відкрила мені життєві цінності, яка завжди могла дати потрібну пораду, яка завжди була поряд» [21, 118].

Також надзвичайно інформативним видається спогад народної артистки України, професорки, багатолітньої завідувачки кафедри академічного співу ЛНМА імені М.Лисенка Людмили Божко (1941 р.н.). Попри те, що співак був надзвичайно відомим та успішним, за словами мисткині, котра тривалий час була його колегою по сцені, він залишався добрим, душевним та доброзичливим до колег та партнерів. У його відношенні не відчувалося зверхності та «зірковості». Він завжди вмів вселити віру у власні сили та підтримати в найтяжчі хвилини, а також вмів надихати та створювати творчу атмосферу. Попри те, що Л. Божко

неодноразово виходила на сцену з П. Кармалюком, зокрема в операх Дж. Верді «Ріголетто», Ю. Мейтуса «Украдене щастя» та інших, вона з великою теплотою згадувала про нього, як про колегу-викладача, а саме: «Його спів – це сама Божа природа. Кармалюк був чудовим викладачем. Він мав чудових учнів. Нікому не нашкодив, велику увагу приділяв фразуванню. Всі, хто в нього вчилися, мали печатку благополучного вокалу» [5, 125].

Цікавими видаються спогади науковиці та професорки ЛНМА імені М. Лисенка Мирослави Жишкович. Серед іншого вона згадує численні позитивні рецензії на виступи співака, а також його неймовірно об'ємний репертуар, що був не лише різнохарактерним, а й різножанровим. І як зокрема вона згадує професорку Аллу Терещенко, котра свого часу зауважила, що в репертуарі знаменитого виконавця налічується понад 300 романсів і пісень.

Як і Л. Божко, М. Жишкович згадує про неймовірну скромність та людяність артиста, щирість та доброзилиість. Працюючи концертмейстером на кафедрі співу, зокрема часто буваючи на уроках маестро, вона мала можливість вникнути у всі тонкощі вокальної школи П. Кармалюка, основою якої був показ власним голосом, величезний виконавський досвід, творча інтуїція та досконалий вокальний слух.

Як науковця, М. Жишкович дала дуже влучну характеристику митцеві, зауваживши, що «він був визнаним Майстром оперної сцени; володів багатограним талантом, що витікав із самих глибин української ментальної сутності; володів істинно українською вокальною природою» [16, 142].

Цікавим та професійним видається спогад про П. Кармалюка залишений професоркою, завідуючою кафедрою концертмейстерства ЛНМА імені М. Лисенка Тетяною Молчановою (1956 – 2024). Зустріч з професором вона вважає знаковою для своєї творчої долі. Саме в його класі талановита піаністка проходила концертмейстерську практику, котра в силу певних обставин переросла в професійну діяльність. Саме в класі П. Кармалюка талановита виконавиця зростала професійно, досягала нових мистецьких

вершин разом з його вихованцями, акомпануючи їм на різноманітних концертних виступах прослуховуваннях та іспитах. Вона відзначала особливу людяність педагога, його високий професіоналізм, а також намагання привити своїм учням любов до української музичної культури загалом та української пісні зокрема. «Його самого та його учнів завжди вирізняла закоріненість у традиції української народної творчості, плекання тієї вельми виразної манери, яка була народжена історико-духовним життям України – народні пісні ставали окрасою репертуару його студентів» [41, 146] – згадувала піаністка.

Наступний спогад варто почати з цитати, якою свою розповідь про митця розпочав його колишній студент, лауреат всеукраїнських конкурсів Володимир Цімура, а саме: «Бути студентом Кармалюка – це велика гордість і відповідальність» [59, 149]. Володимир згадував, що саме професор вселив йому віру в те, що він зможе стати співаком, додавав йому впевненості на обраному співочому шляху. Навчаючись у Львівській консерваторії в класі П. Кармалюка, співак відзначав доброту педагога, його високий професіоналізм та особливу любов до справи, якою займався. Також розповідав про те, як відповідально П. Кармалюк відносився до підбору начального та виконавського репертуару, як радів успіхам і перемогам своїх вихованців, як заохочував співати на різноманітних концертних майданчиках, пропонував спільні виступи.

Тож детальний аналіз спогадів про видатного співака, педагога та надзвичайно добру і чуйну людину, яким був П. Кармалюк, засвідчив величезне та виправдане захоплення його постаттю як учнями, так і колегами по роботі, а також шанувальниками його таланту.

Висновки

У процесі написання магістерської роботи ми прийшли до наступних висновків:

1. Національне вокальне мистецтво є невід'ємною складовою частиною української музичної культури. Вокальна історія України наповнена непересічними творчими подіями та унікальними постатями видатних педагогів та педагогинь, співаків та співачок. Їх високопрофесійна діяльність стала запорукою неабиякого розквіту означеної мистецької галузі, котра на сучасному етапі становить гордість української та світової музичних культур.

Серед яскравих постатей, які творили історію вокального мистецтва другої половини ХХ століття вирізняється співоча постать Павла Петровича Кармалюка. Життєвий та творчий шлях митця, що пройшов через Житомирщину, Кіровоградщину, Київ та Львів, засвідчив неабияке вокальне обдарування, цілеспрямованість та наполегливість співака, що стали основними підвалинами, що привели його до високого професіоналізму та визнання.

Скрутне матеріальне становище, непрості роки навчання, військовий час – зробили доволі складним життєвий та творчий шлях митця. Видатні педагоги, а саме професор Д. Євтушенко та знаменита співачка О. Муравйова, чий вокальні традиції П. Кармалюк продовжував не лише на сцені, а й у власній педагогічній практиці, дали йому добру навчально-методичну базу, яка в подальшому допомогла П. Кармалюку не лише стати прекрасним оперним та камерно-концертним виконавцем, а й відмінним педагогом.

Успішне та результативне навчання дало можливість ще в студентські роки відмінно опанувати провідні баритонові партії, винятково успішно виконувати авторські та народні пісні, а відтак отримати омріяний квиток на сцену Львівського оперного театру. Однак на заваді його стрімкого кар'єрного злету стала війна. Отримавши поранення митець опинився в Саратові, де після одужання нетривалий час працював на сцені міського

оперного театру. Невдовзі був переведений до Львова, де зумів зробити блискучу кар'єру оперного та камерно-концертного співака, а також прославився як непересічний вокальний педагог та активний громадський діяч.

2. Варто сказати, що об'ємний творчо-виконавський доробок народного артиста П. Кармалюка демонструє нам непересічного виконавця, який був насамперед винятково успішним на оперній сцені, де зумів вповні розкрити своє виняткове творче обдарування. Його вирізняли: потужний, широкого діапазону голос та унікальне вокально-драматичне інтерпретування образів.

Оперний доробок митця складають понад 50-ть різностильових та різнохарактерних вокальних партій, що були написані провідними вітчизняними та зарубіжними авторами, серед них Остап з опери М. Лисенка «Тарас Бульба», Богдан з «Богдана Хмельницького» К. Данькевича, Максим з «Заграви» А. Кос-Анатольського, Михайло Гурман з «Украденого щастя» Ю. Мейтуса, Ескамільо з «Кармен» Ж. Бізе та багато інших. Особливе місце в згаданому переліку належить технічно та теситурно складним образам з опер Дж. Верді, серед яких Жермон з «Травіати», Ріголетто з однойменної опери «Ріголетто», Ренато з «Бал-маскараду», Родріго з «Дон Карлоса», Граф ді Луна з «Трубадура», Амонасро з «Аїди». Створенню співаком надзвичайних сценічних образів сприяли його досконалі спів та акторська майстерність, виняткова переконливість та оригінальність в інтерпретуванні й трактуванні художніх образів.

Не менш віртуозним та визнаним став П. Кармалюк і у якості концертно-камерного виконавця. Його репертуар, що формувався впродовж цілого життя, вражає своєю різноманітністю, різноплановістю та об'ємом. Поряд з творами західноєвропейських авторів, виняткове місце в ньому було відведено творам українських композиторів, зокрема М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, А. Кос-Анатольського, М. Колесси, С. Людкевича, К. Данькевича, І. Шамо, а також улюбленим для виконавця українським народним пісням. Чималу частину власного виконавського

репертуару П. Кармалюк залишив у записах, що зберігаються у фондових записах на українському радіо та телебаченні

3. Винятково успішну кар'єру оперного співака П. Кармалюк зумів майстерно поєднати з педагогічною практикою. Примножуючи національні вокальні надбання, митець з великою відповідальністю підходив до виховання молодих співаків та співачок. Працюючи близько 30-ти років у Львівській консерваторії імені М. Лисенка, пройшовши шлях від педагога до професора, П. Кармалюк з великою щирістю передавав своїм вихованцям власні ґрунтовні знання та вміння. Він зумів виховати понад сорок учнів, цілу плеяду талановитих виконавців, які згодом стали одними з кращих представників національної вокальної школи. Н. Дацько, П. Ончул, С. Фіцич, В. Чайка, О. Врабель, О. Громиш, Б. Косопуд, С. П'ятничко та багато інших, завдячували педагогу не лише успіхами на власному вокальному шляху та наявністю високого рівня вокально-виконавської культури, а й своєю різносторонньою обізнаністю, про яку також завжди дбав їх педагог. Кармалюк-педагог часто виступав на одній сцені зі своїми кращими учнями, до прикладу з В. Чайкою, О. Громишем, О. Чепурним, В. Лужецьким, а також сприяв їх входженню до труп різних оперних театрів, зокрема й Львівського оперного театру.

4. Вагомий внесок зроблений П. Кармалюком в розвиток та утвердження українського вокального мистецтва другої половини ХХ століття серед іншого підтверджується й у численних спогадах друзів, учнів та шанувальників таланту видатного співака. Цінність спогадів також полягає ще й в тому, що завдяки їх наявності сьогодні ми можемо ближче познайомитися з постаттю видатного співака та маловідомими аспектами його мистецького доробку. Аналізуючи спогади про П. Кармалюка видатних майстрів вокальної справи, серед яких В. Чайка, Н. Сесіна, С. П'ятничко, Б. Косопуд, Л. Божко, М. Жишкович, В. Цімура, а також непересічних музикантів М. Колесси, А. Кос-Анатольського, Т. Молчанової, варто сказати, що усі вони просякнуті почуттям вдячності, поваги та захоплення постаттю

видатного маестро. За свідченнями згаданих нами авторів, у постаті П. Кармалюка дивовижно поєднувалися велич професійного обдарування з притаманною його особистості скромністю, щирістю, людяністю та повагою, яку він виявляв до оточуючих. Також очевидним стає той факт, що найважливішими для співака були сім'я і мистецтво. Особливе місце в його житті посідали також справжні друзі та його вихованці, до яких митець відносився з особливою доброзичливістю та батьківською любов'ю, багатьом з яких дав справжній квиток в успішне творче життя.

Отже, творча постать народного артиста України П. Кармалюка вражає своєю багатогранністю та довершеністю в кожній зі сфер, в яких працював митець. Оперне виконавство, камерно-концертна творчість та плідна педагогічна практика стали взаємодоповнюючими складовими унікального мистецького феномену, який має назву – співак П. Кармалюк. Характерною ознакою його виконавської творчості став високий професіоналізм, що базувався на рідкісному природному обдаруванні та титанічній праці над собою. Блискуча виконавська кар'єра митця знайшла своє досконале відображення в педагогічній діяльності, в якій він успішно поєднував власний професіоналізм, доброту та вимогливість, виховуючи майбутні покоління українських співаків та співачок, які примножили здобутки національного вокального мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк В. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект: монографія. Вид. друге, переробл. і доповн. Київ: Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ : Віпол, 2007. 174 с.
3. Бандрівська О. Науково-методичні праці, статті, рецензії. *Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка : Вип. 6. Редкол.: С. Павлишин, А. Терещенко, Л. Кияновська та ін.; Упорядкув., ред., пер., прим., комент. Р. Мисько-Пасічник; Передм. Л. Кияновської.* Львів : Апріорі, 2002. 147 с.
4. Бобечко О. Мистецька спадщина Одарки Бандрівської в творчовиконавській практиці. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрям: мистецтвознавство) 38 (January 30, 2022).* Рівне : РДГУ, 2022. С. 39–45
5. Божко Л. Воістину народний артист... *Косопуд Б. Соколині злету Павла Кармалюка : рефлексії.* Львів : ННВК «АТБ», 2020. С. 123–126.
6. Борис Гмиря. Статті, листи, спогади / Ред. Б. С. Буряк. Київ : Музична Україна, 1975. 432 с.
7. Гнидь Б. Історія вокального мистецтва. Київ : НМАУ, 1997. 320 с.
8. Голубев П. Поради молодим педагогам-вокалістам. Київ : Музична Україна, 1983. 62 с.
9. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
10. Гречишкіна Н. Особливості концертного виконання оперної арії: Навчальний посібник. Донецьк : ТОВ «ЮгоВосток, ЛТД», 2007. 106 с.
11. Енциклопедія Сучасної України / ред. І. М. Дзюба, НАН України, Наук. т-во ім. Т. Шевченка, Координац. бюро Енцикл. сучас. України НАН України. Київ : Поліграфкнига, 2003. Т. 7. 872 с.
12. Євтушенко Доментій Гурійович. URL : <https://esu.com.ua/article-17443>

(Дата доступу : 5.09.25)

13. Євтушенко Д., Михайлов-Сидоров М. Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика. Київ : Мистецтво, 1963. 339 с.

14. Євтушенко Д. Роздуми про голос : нотатки педагога-вокаліста. Київ : Музична Україна, 1979. 92 с.

15. Жишкович М. Її душа – то чайка над водою... *Українська музика*. 2016. № 1 (19). С. 154–160.

16. Жишкович М. Школа Павла Кармалюка: випробування часом. *Косопуд Б. Соколині злети Павла Кармалюка : рефлексії*. Львів : ННВК «АТБ», 2020. С. 141–144.

17. Закрасняна Ж. М. Розвиток вокальної майстерності співака (на прикладі творів Джузеппе Верді). *Імідж сучасного педагога*, 2020. (2(191)). С. 101–104. URL : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-2\(191\)-101-104](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-2(191)-101-104)

Дата доступу : 6.09.25)

18. Зарицька А. А., Зарицький А. О. Емоційність як основа професійно компетентності майбутнього співака-вокаліста. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Том 3. № 74*. 2016. С. 30–33.

19. Ігнатенко В. На сцені Львівської опери. Львів: Сполом 1998. 80 с.

20. Ігнатенко В. Кафедра сольного співу. *Сторінки Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. До 150-річчя заснування академії*. Львів: вид-во Сполом, 2003. С. 36–45.

21. Кармалюк О. Мій тато найкращий. *Косопуд Б. Соколині злети Павла Кармалюка : рефлексії*. Львів : ННВК «АТБ», 2020. С. 116–118.

22. Кафедра академічного співу: Володимира Чайка. URL : <https://lnma.edu.ua/kafedry/academic-singing-department/> (Дата доступу : 18.11.24.)

23. Кафедра академічного співу: Павло Кармалюк. URL : <https://lnma.edu.ua/kafedry/academic-singing-department/> (Дата доступу : 17.12.24.)

24. Ковбасюк А. Педагогічна діяльність співаків другої половини ХХ ст. в контексті розвитку Львівської вокальної школи. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ, 2013. № 10 (260). С. 87–93.
25. Колесник Є. Виховання співака-актора в контексті української оперної школи. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Мистецтвознавство*. № 2 (55). 2022. С. 113–126.
26. Комаревич І. Психологічні та соціоісторичні компоненти музично-сценічної життєтворчості Соломії Крушельницької : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2016. 16 с.
27. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі: дис. докт. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво; Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 2020. 519 с
28. Кияновська Л. Стилєва еволюція галицької музичної культури ХІХ-ХХ ст.: Монографія. Тернопіль : Астон, 2000. 339 с.
29. Колесса М. Спогади друзів, учнів. *Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя*. Львів: в-во Отців Василян Місіонер, 2002. С. 72–73.
30. Кос-Анатольський А. Спогади друзів, учнів. *Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя*. Львів: в-во Отців Василян Місіонер, 2002. С. 74.
31. Косопуд Б. Методичні засади Павла Кармалюка у вихованні співаків. *Українська музика: науковий часопис*, 2017, №4 (26). С. 80–86.
32. Косопуд Б. Соколині злети Павла Кармалюка : рефлексії. Львів : ННВК «АТБ», 2020. 182 с.
33. Косопуд Богдан Йосипович. М. А. Жишкович. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут

енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL : <https://esu.com.ua/article-3892> (Дата доступу : 18.08.2025)

34. Левіт Д. Засоби театральної педагогіки в професійній підготовці майбутніх вокалістів. URL : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Means-of-theatrical-edagogy-in-future-vocalists-professional-training-D.-A.-Lievit.pdf> (Дата доступу : 18.11.2024)

35. Лисенко І. Співаки України. Енциклопедичне видання. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Знання, 2012. 639 с.

36. Любовець Н. Мемуари (спогади) як джерело біографічних досліджень. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 24. С. 277–291. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000390> (Дата доступу : 15.08.2025)

37. Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії. Львів-Вашингтон, 2003. 287 с.

38. Медведик П. Творче небо Чайки. *Вільне життя*. 1978. 21 травня

39. Михайличенко О. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: історичні нариси. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 102 с.

40. Михальчишин Я. З музикою крізь життя. Упор., вст. стаття Л. В. Мелех-Яросевич. Львів : Каменяр, 1992. 223 с.

41. Молчанова Т. Він завжди першим вітався і простягав руку. *Косопуд Б. Соколині злети Павла Кармалюка : рефлексії*. Львів : ННВК «АТБ», 2020. С. 145–146.

42. Наталія Дацько. URL : <https://opera.lviv.ua/personel/nataliya-datsko> (Дата доступу: 10.08.25).

43. Ончул Петро Єпіфанович. Віхи життя і творчості. URL : <http://bukovinchiki.cv.ua/wp-content/uploads/2018/07/Petro-Onchul.pdf> (Дата доступу: 10.08.25).

44. Павло Кармалюк. Арії з опер. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=XvNcG17sb6I> (Дата доступу: 31.08.25)

45. Папайло Я. Три пам'ятні інтерв'ю з учнями професора Кармалюка. *Косопуд Б. Соколині злети Павла Кармалюка : рефлексії*. Львів : ННВК «АТБ», 2020. С. 152–170.

46. Поліщук В. Деякі аспекти розвитку емоційно-вольових якостей музикантів. «Синтез мистецтв як відображення змін соціокультурного простору сьогодення». *Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (24-25 квітня 2024 року)*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка. 2024 С. 55–57. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/40075/1/Поліщук%20Владислав.pdf> (Дата доступу : 18.11.2024)

47. П'ятничко С. Спогади друзів, учнів. *Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя*. Львів: в-во Отців Василян Місіонер, 2002. С. 96 –101.

48. Садкова Х. Концерт класу Петра Ончула і симфонічного оркестру Академії. URL : <https://lnma.edu.ua/концерт-студентів-класу-народного-ар> (Дата доступу : 10.08.2025).

49. Садовський В. Павло Кармалюк – послідовник синтезованих традицій львівської вокальної школи. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. Вип. 24. «Вокальне мистецтво: історія і сучасність»: Зб. статей. Серія: Виконавське мистецтво. Кн. II*. Львів : «Сполом», 2010. С. 71–81.

50. Садовський В. Камерно-вокальна творчість Павла Кармалюка та засади індивідуальної інтерпретації. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка «Камерно-вокальна творчість в історичній ретроспективі» : збірка статей. Серія: Виконавське мистецтво. Вип. 27*. Львів: Ре Рус, 2013. С. 167–177.

51. Самотос М. Концертно-камерне вокальне виконавство в аспекті теоретичного обґрунтування. URL : <https://naukovizbirkylnma.files.wordpress.com/2017/01/2013-27-kamerno-vokalna-tvorchist-v-istorychnij-retrospektyvi-22.pdf> (Дата доступу : 18.11.2024.)

52. Світова музична класика українською. URL : <https://musicinukrainian.wordpress.com/video/catalogue> (Дата доступу : 31.08.2025.)

53. Сесіна Н. Спогади друзів, учнів. *Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя*. Львів: в-во Отців Василяян Місіонер, 2002. С. 66–69.

54. Скворцова О. Універсалізм вокаліста у просторі сучасної національної культури. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 75. Том 2. С. 131–137. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/75_2024/part_2/21.pdf (Дата доступу 6.09.25)

55. Скуратовська М. Концертно-виконавська діяльність у фаховій підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2020. № 5. С. 60–65.

56. Терещенко А. Львівський державний академічний театр опери та балету імені Івана Франка. Київ: Муз Україна, 1989. 208 с.

57. Фрайт І., Шуневич Є. Музично-педагогічні принципи вокальної педагогіки Володимири Чайки. *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич, 2021. № 4 (190). С. 63–66.

58. Хай Д. Павло Кармалюк – грані таланту видатного митця. *Інновації у музичній освіті та мистецтві: матеріали XII Всеукраїнських наукових читань здобувачів мистецької освіти, Рівне 27 травня 2025 р. / упор. Прокопович Т. Ю.* Рівне : Відок, 2025. С. 37–41.

59. Цімура В. Бути студентом Кармалюка – це велика гордість і відповідальність. *Косопуд Б. Соколинні злети Павла Кармалюка : рефлексії*. Львів : ННВК «АТБ», 2020. С. 149–151.

60. Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя. Львів: в-во Отців Василяян Місіонер, 2002. 138 с.

61. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Роль психофізичного стану студента у розвитку його вокальної майстерності : Поради педагога. Львів : Місіонер, 2008. 104 с.

62. Юзюк І. Кафедра оперної підготовки та оперна студія. *Сторінки Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. До 150-річчя заснування академії.* Львів: вид-во Сполом, 2003. С. 46–52.

63. Юцевич Ю. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: навчально-методичний посібник. Ін-т змісту і методу навчання. Київ, 1998. 158 с.

Завідувач кафедри Ірина БЕРМЕС

_____ (підпис)

_____ (дата)

ЗАВДАННЯ на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

1. **Тема:** «Творча постать Павла Кармалюка контексті розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ століття»
2. **Керівник:** Бобечко Оксана Юріївна, кандидат мистецтвознавства, доцент
3. **Студентка:** Хай Діана Іванівна
4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі: ґрунтовно проаналізувати життєвий та творчий шлях П. Кармалюка; висвітлити творчо-виконавські здобутки співака в сфері оперного та камерно-вокального виконавства, вивчити репертуарну палітру митця; розглянути педагогічну практику П. Кармалюка та видатних продовжувачів його справи; дослідити та проаналізувати спогади друзів та учнів видатного співака.
5. Список рекомендованої літератури: Гнидь Б. Історія вокального мистецтва. Київ : НМАУ, 1997. 320 с.; Євтушенко Д. Роздуми про голос : нотатки педагога-вокаліста. Київ : Музична Україна, 1979. 92 с.; Косопад Б. Соколині злети Павла Кармалюка : рефлексії. Львів : ННВК «АТБ», 2020. 182 с.; Садовський В. Камерно-вокальна творчість Павла Кармалюка та засади індивідуальної інтерпретації. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка «Камерно-вокальна творчість в історичній ретроспективі»* : збірка статей. Серія: Виконавське мистецтво. Вип. 27. Львів: Ре Рус, 2013. С. 167–177.; Чайка В. Павло Кармалюк: Життя та творчість актора, співака, вчителя. Львів: в-во Отців Василя Місіонер, 2002. 138 с.
6. **Етапи підготовки роботи:**

№ п/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Затвердження теми кваліфікаційної магістерської роботи.	-	Наказ № 539-С від 12 листопада 2024 р
2.	I етап. Ознайомлення з завданнями та визначення етапів роботи.	Листопад 2024	Науковий семінар №11 від 28.11.2024 р.
3.	II етап. Розкриття теоретичних питань досліджуваної проблеми.	Травень 2025	Науковий семінар №4 від 28.05.2025р
4.	III етап. Розкриття методичного аспекту дослідження.	Жовтень 2025	Науковий семінар №6 від 30.10.2025 р
5.	Попередній захист магістерської роботи.	Грудень 2025	04.12.2025 р.
6.	Подача магістерської роботи на кафедру.	02.12.25 р.	04.12.2025 р.

7. Дата видачі завдання 12.11.2024 року.
8. Термін подачі роботи керівнику 04.12.2025 року
9. З вимогами до виконання кваліфікаційної магістерської роботи і завданням ознайомлена _____

(підпис студента)

10. Керівник _____

